

İran'a mı yoksa Rusya'ya mı yanaşacağı konusunda tereddüt içindeydi. Mustafa Han, İran-Rus savaşı başlayınca İran'a güvenip Ruslar'a boyun eğmediyse de daha sonra onlarla anlaşmıştı (25 Aralık 1805). Buna göre Ruslar'a yıllık 8000 ruble haraç vermeyi kabul etti, ancak diğer hanların aksine kalesinde Rus birliklerinin konuşlanmasına izin vermedi. Ruslar hanlığın yönetiminin Mustafa Han'da ve ailesinde kalacağını, hanlığın iç işlerine karışılmayacağını taahhüt etti. Mustafa Han'ın ciddi bir tehlike durumunda kalesini sığınak şeklinde kullandığı Fit dağında han sarayı, mescid, darphâne, kervansaray ve pek çok iş yeri ortaya çıktı. 2000 evin bulunduğu kale civarında yaklaşık 10.000 kişi yaşamaktaydı (Bayramova, sy. 217 [2005], s. 53-54). 10 Ağustos 1807'de Albay Tikhonov, Kont Gudoviç'e yazdığı mektupta Mustafa Han'ın Fit dağından inip Yeni Şemâhî'ye yerleşmediğini bildirmişti; bu durum hanın Ruslar'a güvenmemesinden kaynaklanıyordu.

1804 yılında Rusya'nın Kafkaslar'da giriştiği tecavüzkâr hareket karşısında başlayan İran-Rus savaşı esnasında Mustafa Han kaleyi güçlendirdi ve kalenin dört tarafına yüksek duvarlar yaptırdı. Savaşı sona erdiren 1813 Gülistan Antlaşması ile Derbend, Kuba ve Bakü Hanlığı yanında Şirvan Hanlığı da Rusya'ya verildi. Rusya'nın 1816'da Ermolov'u Kafkas kumandanını tayin etmesinden sonra hanlığın lağvedileceğini anlayan Mustafa Han, İran ve Dağıstanlılar'la görüşmeye başladı. Ancak Rus yönetimi kendisini İran'la yakın ilişkilerinden dolayı uyardı ve hanlık sisteminin ortadan kaldırılmasına karar verdi. Ermolov'un askerî baskısı Mustafa Han'ı 19 Ağustos 1820'de İran'a sığınmaya mecbur etti. 1826-1828 İran-Rus savaşı başladıktan sonra Şirvan Hanlığı'nı geri alan Mustafa Han, İran'ın mağlûbiyeti üzerine 24 Eylül 1826'da İran'a dönmeye mecbur kaldı (Mirze Adıközel Bey, s. 81; Bayramova, sy. 217 [2005], s. 54-55). Tamamen Ruslar'ın kontrolüne giren Şirvan 1840'ta Kuba ve Bakü ile birleştirildi ve buna Hazar bölgesi idaresi adı verildi. Şirvan 1846'dan itibaren Şemâhî, 1859 depreminden sonra Bakü idarî bölgesine dahil edildi. 1917 Bolşevik İhtilâlî'nin ardından Eski Şirvan ve Şemâhî, Sovyet Azerbaycan Cumhuriyeti'ne katıldı. 1930'larda Eski Şirvan merkezi Bakü ile birlikte Sovyet Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bir kısmını oluşturdu (İA, XI, 573). Azerbaycan'ın 1991'de bağımsızlığını kazanmasından sonra Şirvan bölgesi de Azerbaycan Devleti'nin bir parçası haline geldi.

Şirvan'ın tarihî eserleri arasında Gülistan ve Bugurt kaleleri, Aşeron müdafaa istihkâmları, Bakü'de kale duvarları ve Kızkalesi bulunmaktadır. Şirvan'ın nüfusunu ve ekonomik yapısını ticarî gelişme etkilemiştir. Şemâhî'yi 1647'de gören Evliya Çelebi burada tahminen 7000 ev olduğunu belirtir (*Seyahatnâme*, II, 149). Bu da yaklaşık 35.000 nüfus demektir. Şirvan veya Şemâhî Hanlığı'nın 1831'deki nüfusu 23.000 aile ve 135.000 kişidir. 1835'te Şirvan bölgesinde 136.389 kişi yaşamakta, bu nüfusun 11.107'si Şemâhî'de, 112.336'sı Şirvan'da ve 12.946'sı Sâlyân'da bulunmaktaydı (*Archiv für wissenschaftliche Kunde*, IV, 241). Şehri 1843-1844'te gören Kolonati ise (*Reiseerinnerungen*, I, 246) Şirvan eyaletinde 123.210 Tatar / Türk, 11.756 Ermeni, 622 yahudinin yaşadığını ve toplamda burada 135.558 kişi olduğunu belirtir. Bu da 1831'den sonra nüfus yapısında artış olmadığını gösterir. Şemâhî'nin 1855'teki nüfusu 19.558, 1865'te 22.014 kişi görünmektedir. Genellikle kıyaslandığı Bakü'de ise bu rakamlar 7431 ve 13.715'tir (Petzhold, I, 203). Şemâhî'nin XIX. yüzyılın ortalarındaki nüfusu 21.550 olmasına rağmen Bakü'nün 10.600'dür. 1930'lara geldiğinde Bakü petrolün de etkisiyle 200.000'in üzerindeki nüfusuyla büyük bir sanayi ve ticaret şehri görünümünde iken Şemâhî 27.800 nüfusla hâlâ eski seviyesindedir (İA, XI, 573). 1970'lerde Şemâhî'nin tahmini nüfusu 17.900'dür. Bu da şehrin nüfusunun sanayileşmeyle birlikte giderek azalmaya başladığını gösterir. Şirvan veya Şemâhî'deki ekonomik yapı, ipek dokuma ve boyamacılığı yanında yün dokumacılığına dayanmakta olup burası Kafkasya'da önemli bir ipekli ve yünlü merkezidir. Özellikle Şemâhî'de XVIII. yüzyılın ortalarında 1500 ipek el dokuma tezgâhının bulunması dokuma faaliyetleriyle ilgili bir ipucu vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Mehmed, *Menâzirü'l-avâlim* (haz. Mahmut Ak), Ankara 2007, II, 906-907, 933; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), II, 148-149; J. Reineggs, *Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus* (ed. F. E. Schröder), Göttingen 1796, I, 161-166; H. J. von Klaproth, *Reise in den Kaukasus und Georgien: Unternommen in den Jahren 1807 und 1808*, Berlin 1812, I, 345, 352, 391, 393; *Novişiya Geografiçeskiya i İstoriçeskiya İzvestiya o Kavkaze* (ed. S. Bronevskim), Moskva 1823, I, 59; II, 371-376, 424; Şirvanlı Fâtiḥ Efendi, *Gülzâr-ı Fütühât* (haz. Mehmet Ali Beyhan), İstanbul 2001, s. 52-53; *Archiv für wissenschaftliche Kunde von Russland* (ed. A. Erman), Berlin 1845, IV, 241; F. A. Kolonati, *Reiseerinnerungen*, Dresden 1858, I, 246; A. Petzhold, *Der Kaukasus*, Leipzig 1866, I, 203; *1801-1901 Utverjdenie Russkago Vladičestva na*

Kavkaze (ed. Potto), Tiflis 1901, XII, 144; Cihan-gir Zeyneloğlu, *Azerbaycan Tarihi*, İstanbul 1924, s. 147-148; V. Minorsky, *A History of Sharvân and Darband in the 10th-11th Centuries*, Cambridge 1958, s. 22, 75-76; Şerafettin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul 1961, s. 97-101; Wassan-Giray Cabağı, *Kafkas-Rus Mücadelesi*, İstanbul 1967, s. 23-26; M. Atkin, *Russian and Iran: 1780-1828*, Minneapolis 1980, s. 4, 15, 146; Sara Aşurbeyli, *Gosudarstvo Şirvanşahov*, Bakü 1983, s. 13 vd.; Mirze Adıközel Bey, *Garabağname*, Bakü 1989, s. 30, 72, 81-84; Mirze Camal Cavanşir Garabağı, *Karabağ Tarihi*, Bakü 1989, s. 111-112, 120; T. T. Mustafazade, *Azerbaycan i Russko-Turetskie Otnoşeniya v Pervoy Treti XVIII V.*, Bakü 1993, s. 18 vd.; *Azerbaycan Tarihi* (ed. Süleyman Eliyarlı), Bakü 1996, s. 204, 213-217, 406-507, 518, 526-530, 543, 549-556, 592-593; Rakif Hüseyinoğlu İbadov, "Şeki Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu ile İlişkileri" (trc. Sadık Sadıkov), *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, VII, 73-81; Tofik Teyyuboğlu Mustafazade, "Guba Hanlığı" (trc. Sadık Sadıkov), a.e., VII, 84-90; Hasan Al Kadarî, *Âsâr-i Dağıstan* (trc. Musa Ramazan), İstanbul 2003, s. 52-54, 60-62, 72, 76, 82-86, 94-95; Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, İstanbul 2008, s. 79, 112-113, 204; Muhammed Selmâsîzade, "Şirvân der Devre-i Şafavî", *İrân Şinaht*, III/3, Tahrân 1375/1997, s. 111-142; Naile Bayramova, "XIX. Yüzyıl Başlarında Şamahı Hanlığı ve Rusya" (trc. Hatem Cabbârî), *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sy. 217, İstanbul 2005, s. 51-55; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 2853; W. Barthold, "Şirvan", *IA*, XI, 571-573; a.mlf., "Şirvan", *Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası*, Bakü 1987, X, 540.

MUSTAFA AYDIN

ŞİRVÂNÎ, Muhammed b. Mahmûd

(محمد بن محمود شروانی)

XV. yüzyıl Osmanlı hekimi.

II. Murad devri hekimlerindedir. Nisbesinden Şirvan'da doğduğu veya oradan gelerek Anadolu'ya yerleşmiş bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Hayatı hakkında ancak kendi eserlerinden bazı ayrıntılar öğrenilmektedir. *Cevhernâme* adlı kitabında dünyevî ve uhrevî ilimleri tahsil ettikten sonra Anadolu'da tıp ilmiyle uğraştığını yazar. *Tuhfe-i Murâdî*'nin mukaddimesinde II. Murad'ın hizmetkârı olduğunu söyler ve ona övgülerde bulunur; ardından Çelebi Sultan Mehmed'in kendisi üzerindeki haklarından bahseder. *Tuhfe-i Murâdî*'yi Bursa'da kaleme almasından hayatının son dönemini orada geçirdiği anlaşılmaktadır. Son kitabı *Mürşid*'in yazılış tarihine (841/1438) ve devrinin hemen bütün önemli kişilerine bir eserini ithaf ettiği halde Fâtiḥ Sultan Mehmed'e bir sunum yapmamasına bakarak onun 1438-1451 yılları arasında öldüğü söylenebilir. İlk dönem Osmanlı tıbbında en çok eser veren müellif konumundaki Şirvânî'nin çe-

Muhammed b. Mahmûd Şîrvânî'nin *Mürşid* adlı eserinde müellifin adının geçtiği bir sayfa (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1840)

şitli kütüphanelerde biri dinî, on biri tıp, eczacılık, kıymetli taşlar, ölçü tartı aletleri ve yemek sanatı konularında kaleme alınmış telif ve tercüme eserleri mevcuttur. Bunlardan dördü Arapça, diğerleri Türkçe'dir.

Eserleri. 1. *İlyâsiyye*. Şîrvânî'nin Men-teşeoğulları'ndan İlyas Bey (ö. 824/1421) adına Arapça yazdığı ve ardından onun isteğiyle Türkçe'ye çevirdiği tıbbi dair bir eserdir. *Keşfü'z-zunûn*'ün Bulak neşrin-den (I, 115) bir mukaddime ile on bab üzere tertip edilmiş olduğu öğrenilen kitabın bugüne kadar herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. 2. *Cevhernâme*. Tîfâşî'nin (ö. 651/1253) *Ezhârü'l-efkâr fî cevâhiri'l-aḥcâr* adlı eserinin yeni bilgiler ilâvesiyle yapılmış tercümesidir. Timurtaş Umur Bey'in isteği üzerine hazırlanmış ve 831 (1427) yılında kendisine takdim edilmiştir (Leipzig Senato Ktp., nr. K. 231, vr. 1^b-55^b; Viyana Kraliyet Ktp., nr. 1448). 3. *Tuḥte-i Murâdî*. Şîrvânî'nin 833'te (1430) Bursa'da II. Murad'a sunduğu, değerli taşlar, kuvvet verici ilâçlar ve i'triyata dair bir çalışma olup *Cevhernâme*'nin sade bir Türkçe'yle genişletilmiş şeklidir. Mustafa Ar-gunşah tarafından doktora tezi olarak hazırlanan eser daha sonra yayımlanmıştır (Ankara 1999). 4. *Kitâbü't-Tabîh Tercümesi*. Muhammed b. Hasan b. Muham-

med b. Kerîm el-Kâtîb el-Bağdâdî'nin 623 (1226) yılında yazdığı yemek tariflerine ait eserin bazı eklerle yapılmış Türkçe tercümesi olup 237 çeşit yemek tarifi içermektedir (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Mütferrik, nr. 143, vr. 1^a-137^b). 5. *Sultânîyye*. Çelebi Sultan Mehmed adına kaleme alınmış, koruyucu hekimliğe dair on dört bab ve çeşitli fasıllardan meydana gelen Türkçe bir eserdir. Ayrıca yeme içme, giyim kuşam gibi dönemin sosyal hayatına ışık tutan konulara yer vermesi açısından değerlidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2071/1). Eser üzerine Ferhat Kurban yüksek lisans çalışması yapmıştır (1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 6. *Kitâb-ı Güzide-i İlm-i Tıbb* (The British Library, Oriental and India Office Collections, nr. 15049). Bu eserin varlığı Zafer Önler'in bir makalesinden öğrenilmektedir (bk. bibl.). 7. *Mürşid*. Osmanlı döneminde göz hastalıklarına ait Türkçe yazılmış en kapsamlı eserdir. Üç ana bölümden meydana gelir; birinci bölüm gözün anatomisine, ikinci bölüm göz hastalıklarına, üçüncü bölüm göz hastalıklarında kullanılan ilâçlara ayrılmıştır (TSMK, Koşuşlar, nr. 1060; Manisa İl Halk Ktp., nr. 1840). Eser üzerine Necdet Okumuş doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 8. *Ya'kûbiyye*. Germiyanoglu II. Yâkub Bey'e sunulan, bir mukaddime ile otuz fasıldan oluşan koruyucu hekimliğe

dair Arapça bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2118, vr. 1^b-95^b). 9. *Ravzatü'l-ıtır*. Eczacılık ve i'triyat konusunda Arapça kaleme alınmış, kırk dört bölümlü sistematik bir çalışmadır (Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 506). Müellif daha önceki tıp kitaplarından aldığı bilgilere kendi tecrübelerini de eklemiş, atıfta bulunduğu eserlerin bir kısmını rumuzlarla göstermiş, bir kısmını adlarıyla zikretmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 928). 10. *el-Faşlü'l-âşîr fî ma'rifeti'l-evzân ve'l-mekâyil* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2093/8, vr. 149^b-153^b). 11. *Risâle mine't-ḫıb fî beyâni me'btelâ bihi mine'l-kûlenc* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2045/3). Bağırsakların anatomisine dair bir mukaddimedden sonra bağırsak hastalıklarını anlatan Arapça bir risâledir. 12. *Miftâhu'n-necât bimâ yenfetihu bi-hî ebvâbü'l-birri ve's-sa'âdat*. Havâssü'l-Kur'an'la ilgili kırk iki bölümden oluşan bu Arapça kitapta bazı âyetler bâtnî ilimler açısından incelenmiş ve tasavvufî motiflerle süslenerek yorumlanmıştır (Tire Necip Paşa Ktp., nr. 905). Ayrıca *Kemâliyye*, *Murâdnâme*, *Baznâme Tercümesi*, *Harîdetü'l-acâib ve Cerîdetü'l-garâib Tercümesi*, *Târih-i İbn Kesîr Tercümesi* adlı eserler Şîrvânî'ye nisbet edilmişse de yapılan araştırmalar sonunda bunların ona ait olmadığı anlaşılmıştır.

Muhammed b. Mahmûd Şîrvânî'nin *Ravzatü'l-ıtır* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 506)

BİBLİYOGRAFYA :

Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 217; *Keşfü'z-zu-nûn*, I, 620, 928; II, 1771; a.e., Bulak 1274, I, 115; *Osmanlı Müellifleri*, III, 139-140, 235; *Osman Şevki* [Uludağ], *Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi*, İstanbul 1341/1925, s. 166-167; Sarton, *Introduction*, III, 1726; Şeşen, *Fihristü mahtûâtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 260; a.mlf., "Ortaçağ İslâm Tıbbının Kaynakları ve On Beşinci Yüzyılda Türkçe'ye Tercüme Edilen Tıp Kitapları", *Türk Tıp Tarihi Araştırmaları*, sy. 5, İstanbul 1995, s. 11-20; *Necdet Okumuş, Muhammed b. Mahmûd-ı Şîrvânî'nin (XV. yy) Göz Hastalıklarına Ait Müşşid Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks)* (doktora tezi, 1998), Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Tabii ve Tatbiki Bilimler Literatürü Tarihi*, İstanbul 2006, I, 5-9; A. Süheyl Ünver, "II. Selim'e Kadar Osmanlı Hükümdarlarının Hususî Kütüphaneleri", *TTK Bildiriler*, IV (1952), s. 294-312; Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Anadolu'da Türkçe İlk Tıp Eserleri", *İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası*, XX/3, İstanbul 1957, s. 87-93; Günay Kut, "13. Yüzyıla Ait Bir Yemek Kitabı", *Kaynaklar*, sy. 3, Ankara 1984, s. 50-57; Muhammet Yelten, "Şirvanlı Mahmud'un Hayatı ve Eserleri", *TDA*, sy. 57 (1988), s. 157-169; Mustafa Argunşah, "II. Murâd Devrinin (1421-1451) Ünlü Hekimi Muhammed Bin Mahmûd Şîrvânî ve Türkçe Eserleri", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Kayseri 1990, s. 483-498; Ali Haydar Bayat, "XV. Yüzyıl Osmanlı Tıbbının Büyük Üstadı Muhammed Bin Mahmûd Şîrvânî (1375-1450) Hayatı ve Eserleri", *KAM*, XXV/4 (1996), s. 22-43; Zafer Öner, "XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Sözcüğü", *Kebikeç*, sy. 6, Ankara 1998, s. 157-168.

NECDET OKUMUŞ

ŞİRVÂNÎ, Sadreddinzâde

(صدرالدين زاده شروانى)

(ö. 1036/1627)

Osmanlı âlimi.

Azerbaycan'ın kuzeyindeki Şirvan'da doğdu. Adı Mehmed Emin'dir. İlk eğitimi dersiâm ve mutasavvıf olan babası Molla Sadreddin'den aldı; ayrıca Allâme

Hüseyn Halhâlî'den akaid, mantık ve diğer ilimleri tahsil etti. Şirvan yöresi Safevîler'in eline geçince Ehl-i sünnet mensuplarına yönelik baskılar yüzünden ailesiyle birlikte önce Halep'e, ardından Diyarbekir'e göç etti. Burada Vezir Nasuh Paşa'nın hocalığını yaptı; Şâfiî iken Hanefî mezhebine geçti. Bir süre sonra Hüsrev Paşa Medresesi'ne müderris tayin edildi. Nasuh Paşa sadrazam olunca (1020/1611) hocasını beraberinde İstanbul'a götürdü. Şirvânî burada zengin birikimiyle I. Ahmed'in ve ulemânın takdirini kazandı. 1021-1027 (1612-1618) yılları arasında çeşitli medreselerde müderrislik, ayrıca kadılık yaptı; dersleri bazan kazaskerler ve ulemâ tarafından da takip edildi. 1024'te (1615) Halep pâyesini aldı ve ertesi yıl Mekke pâyesiyle ödüllendirildi. Ardından kendisine İstanbul kadılığı emekliliği ve Gemlik kazası arpalığı bağlandı. 3 Zilhicce 1036 (15 Ağustos 1627) tarihinde vefat eden Şirvânî vasiyeti üzerine Üsküdar'da defnedildi. İstanbul kadısı olan oğlu Mehmed Rûhullah'ın Yâsîn sûresi tefsirinden başka bir divanı vardır (*Hediyyetü'l-ârifin*, II, 289). Torunu Sâdık Mehmed Efendi iki defa şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir.

Eserleri. A) Tefsir, Hadis ve Fıkıh. 1. Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî. Süleymaniye Kütüphanesi'nde birçok nüshası mevcut olup en eskisi Çorlulu Ali Paşa bölümündedir (nr. 51). **2. Tefsîru sûreti'l-Fetih.** IV. Murad'a ithaf edilen eserde kelâm tartışmalarına da yer verilmiş, esmâ-i hüsnâdaki isim ve kavramlar tasavvufi yorumlara tâbi tutulmuştur. Eser üzerine Ömer Çelik tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (bk. bibl.). **3. Tefsîru sûreti Yâsîn.** Müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Şehid Ali Paşa, nr. 314/3). **4. Tefsîru sûreti'l-İhlâs.** Muhtasar bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Hacı

Mahmud Efendi, nr. 6286/10). **5. İ'râbü'l-Âyeti'l-kürsî** (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3712/2). **6. Tefsîrül-Âyeti'l-kürsî** (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 314/2). **7. Resâ'il.** Çeşitli âyetlerin tefsirine dair küçük risâlelerdir (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2041/81, 82, 83, 84, 86). **8. Hâşiye 'alâ cüz'i'n-Nebe' min Tefsîri'l-Beyzâvî** (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 66/1). **9. Risâle fi'l-âdîs.** "Biriniz bir kimseyi döverse yüzüne vurmasın" meâlindeki hadisin (Buhârî, "İtk", 20) şerhi olup, "Kendini bilen rabbini bilir" rivayeti (Aclûnî, I, 362) bağlamında ele alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1143/24). **10. Risâle fi'l-ibâde.** Eserde ibadet kavramının anlamı ve derinliği üzerinde durulmakta, yorumlarda irfanî yöntem ağır basmaktadır (İstanbul Belediyesi Atatürk Kıtıplığı, Osman Ergin, nr. 1170/2). Eser Eyüp Yaka tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır ("Fethullah İbn Sadreddin eş-Şîrvânî'nin [ö. 1036/1626] İbadet Risâlesi", *Tasavvuf*, sy. 8, Ankara 2002, s. 79-95).

B) Kelâm ve Akaid. 1. Şerhu Kavâ'idil-'akâ'id li'l-Ğazzâlî. Müellif eserin mukaddimesinde dönemin bazı problemlerine de temas eder (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1235; Şehid Ali Paşa, nr. 1673). **2. Risâle fi tahkîki'l-mebde' ve'l-me'âd.** Varlık, yokluk, yaratılış, berzah, haşir, âhîret, ruh-beden münasebeti vb. üzerinde durulan eserde konular hem kelâm hem tasavvuf yöntemiyle ele alınmaktadır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 213/3, 3614/2; Lâleli, nr. 317/143). **3. Risâle fi mes'eleti'l-îmân.** Eserde iman konusunda çeşitli mezheplerin görüşleri kaydedildikten sonra Eş'arî görüşü tercih edilir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1366/2; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2041/80). **4. Hâşiye 'alâ dibâceti Şerhi'd-Devvânî 'ale'l-'Akâ'id** (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 752/2). **5. Risâle fi işkâli kevni'l-vaḥdeh fi Kelimeti's-şehâdeh** (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3312/2). **6. Tercümânü'l-ümem.** Arapça bir mukaddimeden sonra Türkçe yazılan eserde çeşitli itikadî mezhepler incelenmektedir (Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 123/2). Abdülkadir Karahan ve Ethem Ruhi Fiğlalı risâle hakkında birer makale yazmıştır (bk. bibl.).

C) Mantık. 1. Şerh 'alâ Ciheti'l-vaḥde li'l-Fenârî. Molla Fenârî'nin kavram ve nesnelere bir araya getiren ortak noktalar hakkında kaleme aldığı risâlenin şerhidir (İstanbul 1262, 1271, 1277). **2. Hâşiye**

Sadreddinzâde Şîrvânî'nin *Hâşiye 'ale'l-Mutavvel* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Servili, nr. 263)